

YMCHWILIAD Y PWYLLGOR PLANT, POBL IFANC AC ADDYSG

Gweinidog y Gymraeg ac Addysg; Y Gweinidog Cyfiawnder Cymdeithasol Ebrill 22

Croesawn y cyfle i ddarparu gwybodaeth i gefnogi ymchwiliad y Pwyllgor i [Aflonyddu Rhywiol Rhwng Cyfoedion Ymhlith Dysgwyr Ifanc](#).

Rydym wedi mynd i'r afael â phob un o feysydd diddordeb y Pwyllgor isod ac edrychwn ymlaen at drafod ymhellach â'r Pwyllgor ar 27 Ebrill.

Maint a natur y broblem mewn lleoliadau addysg a sawl dysgwr yr effeithir arnynt.

Croesawn [adroddiad Estyn](#) sy'n darparu gwybodaeth werthfawr ar yr achosion o aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion mewn ysgolion. Defnyddiwyd gwefan Everyone's Invited gan Estyn i lywio ei hadroddiad, ac ar adeg ysgrifennu'r wybodaeth hon cyflwynwyd mwy na 15,000 o dystiolaethau dienw o bob cwr o'r DU a'u rhannu ar y wefan.

Rydym yn cydnabod bod bwlio ac aflonyddu yn digwydd yn ein hysgolion a'n lleoliadau addysg, ac rydym yn cytuno â chanfyddiadau adroddiad Estyn bod diffyg proses adrodd gadarn. Effaith system adrodd anghyson yw na allwn fod yn siŵr o faint y broblem - nid ydym yn casglu data ar lefel genedlaethol ar hyn o bryd. Mae'r rhan fwyaf o'r awdurdodau lleol yng Nghymru yn casglu data ar fathau gwahanol o fwlio ac aflonyddu, ond maent yn anghyson iawn a gallant amrywio o ysgol i ysgol.

Canfu adroddiad Rhwydwaith Ymchwil Iechyd Ysgolion 2019-2020 ar iechyd a lles myfyrwyr yng Nghymru, a gyhoeddwyd ym mis Mawrth 2021¹:

- Roedd 33% o'r plant a'r bobl ifanc ym mlynnyddoedd 7-11 wedi cael eu bwlio o leiaf unwaith neu ddwywaith yn y deufis diwethaf; a
- Roedd merched yn fwy tebygol na bechgyn o fod wedi cael eu bwlio (35% o gymharu â 30%), ond yn llai tebygol na'r rheini sy'n nodi nad ydynt yn fachgen nac yn ferch, yr oedd mwy na 3 o bob 5 ohonynt wedi cael eu bwlio yn y ddeufis diwethaf.

Amcangyfrifodd Arolwg Troseddu Cymru a Lloegr²:

- Profodd tua un o bob pum plentyn rhwng 10 a 15 mlwydd oed yng Nghymru a Lloegr (19%) o leiaf un math o ymddygiad bwlio ar-lein yn y flwyddyn a ddaeth i ben ym mis Mawrth 2020;
- Ni wnaeth un o bob pedwar (26%) adrodd am eu profiadau wrth neb; a

---

¹ Page N., Hewitt G., Young H., Moore G., Murphy S. (2021) Iechyd a Lles Myfyrwyr yng Nghymru: Adroddiad Arolwg Iechyd a Lles Myfyrwyr y Rhwydwaith Ymchwil Iechyd mewn Ysgolion 2019/20. Prifysgol Caerdydd, Caerdydd, y DU [SHRN-NR-FINAL-23_03_21-cy-AMENDED06.08.21.pdf](#)

² [Online bullying in England and Wales: year ending March 2020 - Office for National Statistics \(ons.gov.uk\)](#)

- Profodd tua thri o bob pedwar plentyn (72%) a oedd wedi wynebu ymddygiad bwlio ar-lein o leiaf rywfaint ohono yn yr ysgol neu yn ystod amser ysgol.

Fodd bynnag, mae'r data hyn yn anghyson ynddynt eu hunain – nid ydynt yn cwmpasu mathau gwahanol o leoliadau addysg ac nid ydynt yn rhoi darlun cywir o'r sefyllfa bresennol. Mae Llywodraeth Cymru wrthi'n gwneud gwaith cwmpasu i ganfod sut y gallwn ddiwallu'r angen am ddata mwy cadarn yn y maes hwn, sy'n cwmpasu mathau gwahanol o fwlio ac aflonyddu yn ein lleoliadau addysg.

Byddwn yn defnyddio canfyddiadau adroddiad Estyn i lywio ein hymateb trawslywodraethol ac yn cydweithio â rhanddeiliaid i fynd i'r afael â'r mater pwysig hwn. Mae Gweinidog y Gymraeg ac Addysg hefyd wedi gofyn i Estyn gynnal arolwg arall yn 2022-23, a fydd yn canolbwyntio ar sefydliadau addysg bellach.

I ba raddau y mae'r broblem hon hefyd yn digwydd y tu allan i leoliadau addysg ffurfiol, yn cynnwys ar-lein.

Mae adroddiad Estyn yn nodi'n glir bod angen inni feddwl yn ehangach na'r diwrnod ysgol. Mae trais yn erbyn menywod a merched, yn cynnwys aflonyddu, yn rhy gyffredin o lawer. Mae hon yn broblem gymdeithasol, y mae angen ymateb iddi mewn modd cymdeithasol. Mae'n rhaid inni herio agweddau a newid ymddygiadau'r rhai sy'n ymddwyn yn gamdriniol. Ni ddylai fod angen i fenywod a merched newid eu hymddygiad. Camdrinwyr ddylai fod yn newid eu hymddygiad nhw.

Dyna pam mae Rhaglen Lywodraethu Llywodraeth Cymru yn ymrwmo i atgyfnerthu Strategaeth Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (VAWDASV) i gynnwys ffocws ar drais yn erbyn menywod ar y stryd ac yn y gweithle yn ogystal ag yn y cartref er mwyn sicrhau mai Cymru yw'r lle mwyaf diogel yn Ewrop i fod yn fenyw. Cynhaliwyd ymgynghoriad cyhoeddus ar Strategaeth Genedlaethol 2022-2026 rhwng 7 Rhagfyr a 7 Chwefror, gyda dyddiad cyhoeddi arfaethedig ar ddiwedd gwanwyn 2022.

Mae'r Strategaeth yn amlinellu'n glir ein gweledigaeth bod mynd i'r afael â phob math o drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol yn fusnes i bawb. Nid dim ond cyfrifoldeb Llywodraeth Cymru ydyw. Mae angen i bob un ohonom ddod ynghyd i gydnabod yr ysgogiadau sydd gennym ac i wneud y defnydd gorau ohonynt i sicrhau bod menywod, merched a phawb sy'n wynebu neu sydd mewn risg o wynebu trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol yn cael eu hamddiffyn a'u cefnogi ond hefyd i sicrhau bod achosion sylfaenol ymddygiad o'r fath yn cael eu herio a'u dileu.

Dim ond os bydd pawb yn teimlo perchenogaeth dros y Strategaeth ac ymrwymiad a rennir sydd ei angen er mwyn cyflawni'r weledigaeth hon y gall ein dull gweithredu Cymru gyfan fod yn effeithiol. Mae'r Cabinet wedi cadarnhau ei fod yn cefnogi'r Strategaeth a byddwn yn mabwysiadu dull trawslywodraethol i sicrhau ei llwyddiant.

Canfu Estyn fod aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion yn fwy cyffredin ar-lein a'r tu allan i'r ysgol nac yn yr ysgol.

Rydym yn ymrwymedig i gadw dysgwyr yn ddiogel ar-lein ac mae ein dogfen '[Gwella cadernid digidol mewn addysg: Cynllun gweithredu i ddiogelu plant a phobl ifanc ar-lein](#)', yn nodi'r gwaith cydlynol rydym yn ei ddatblygu gyda phartneriaid ledled y DU a rhanddeiliaid allweddol eraill i gyflawni ein nod cyffredin o wella diogelwch a chadernid digidol plant a phobl ifanc yng Nghymru.

Drwy'r parth [Cadw'n ddiogel ar-lein](#) ar Hwb, rydym wedi datblygu adnoddau i gefnogi ymarferwyr i fynd i'r afael ag aflonyddu rhywiol ar-lein â dysgwyr mewn modd sy'n briodol i'w hoedran. Ymysg yr adnoddau mae'r pecynnau cymorth addysgu 'Codi llaw, codi llais' a 'Dim ond jôc?', sydd wedi'u cynllunio i gefnogi dull ysgol gyfan o ddeall, atal ac ymateb i aflonyddu rhywiol ar-lein. Mae canllawiau hefyd ar gael i leoliadau addysg er mwyn ymateb i achosion o rannu delweddau noeth a hanner noeth, a datblygwyd [modiwl hyfforddi](#) ategol a gyhoeddwyd ym mis Hydref 2021 i gefnogi ysgolion i ymgorffori'r canllawiau hyn.

Er mwyn sicrhau bod plant a phobl ifanc yn cael eu cefnogi i gael profiadau ar-lein cadarnhaol, lanswyd parth 'Atebion i bryderon ar-lein' newydd ar Hwb. Mae'r cyngor wedi'i lywio gan waith ymchwil a wnaed gan Lywodraeth Cymru yn ystod 2021 i brofiadau a phryderon plant a phobl ifanc a rhai o'r rhwystrau i gael help.

Mae'r parth newydd yn cynnwys gwybodaeth a chyngor i blant a phobl ifanc ar 10 pwnc gwahanol sy'n ymwneud â diogelwch ar-lein, yn cynnwys bwlio ar-lein, rhannu lluniau noeth ac aflonyddu rhywiol ar-lein. Mae'r dudalen cyngor yn cynnig gwybodaeth ac arweiniad pwysig i blant a phobl ifanc ar beth i'w wneud a ble i gael help os byddant yn poeni am rywbeth sydd wedi digwydd ar-lein. Nod y dudalen aflonyddu rhywiol ar-lein yw helpu dysgwyr i ddeall y mathau gwahanol a geir, yr effaith y gall yr ymddygiad hwn ei chael, sut i fynd i'r afael â hi a chael rhagor o gymorth. Rydym yn parhau i archwilio cyfleoedd i wella hyder ymarferwyr addysg ymhellach yn y maes hanfodol hwn.

Mae lleoliadau gwaith ieuencid yn rhoi cyfle i bobl ifanc siarad ag oedolion y maent yn ymddiried ynddynt ynghylch materion sy'n effeithio arnynt. Mae'r Bwrdd Gwaith Ieuencid Dros Dro yn ymwybodol o adroddiad Estyn ac maent yn awyddus i helpu i fynd i'r afael â materion yn y dyfodol. Mae gweithdrefnau diogelu clir ar waith ar gyfer gwaith ieuencid. Gall hefyd gynnig cyfleoedd i bobl ifanc gael trafodaethau am faterion mewn amgylchedd diogel, herio ymddygiad annerbyniol a deall eu hawliau o ran mynd i'r afael â nhw.

Nid ydym yn gwybod digon ar hyn o bryd am gyffredinrwydd na natur aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion mewn sefydliadau addysg bellach, a bydd adolygiad thematig arfaethedig Estyn yn rhoi gwybodaeth werthfawr er mwyn helpu i ddeall maint y broblem.

Yr effaith ar ddysgu, iechyd meddwl a lles disgyblion.

Gall trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol gael effaith enfawr ar blant a phobl ifanc. Gall effeithio ar eu lles, eu cyrhaeddiad addysgol, eu cydberthnasau â'u teulu a chyfoedion, a'u gallu i fwynhau cydberthnasau iach, hapus a llawn parch nawr ac yn y dyfodol.

Rydym yn cydnabod effaith niweidiol aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion ar ddysgwyr; effaith yr achos o aflonyddu rhywiol ei hun, ond hefyd y modd y mae'r lleoliad addysg yn ymateb i achosion o'r fath. Ein blaenoriaeth yw sicrhau bod gan ddysgwyr fynediad i amgylchedd dysgu diogel sy'n hyrwyddo eu lles ac yn eu hamddiffyn rhag niwed.

Mae'n galonogol bod Estyn wedi canfod, yn yr ysgolion mwyaf effeithiol, bod arweinwyr yn hyrwyddo ethos cryf o barch ym mhob maes o'u gwaith, yn blaenoriaethu lles ac yn mabwysiadu dull ysgol gyfan, rhagweithiol o hyrwyddo a dathlu amrywiaeth; gyda pholisïau, gweithdrefnau a chanllawiau i staff a disgyblion sy'n cysylltu'n glir â nodau ac amcanion sy'n sicrhau bod lles wrth wraidd gwaith yr ysgol.

Mae'r dull ysgol gyfan yn ceisio cefnogi lles emosiynol a meddyliol da drwy hyrwyddo amgylchedd diwylliannol cadarnhaol mewn ysgolion, lle mae plant a phobl ifanc yn meithrin cydberthnasau cadarnhaol â staff a dysgwyr eraill. Mae'r dull ysgol gyfan a chanllawiau'r fframwaith statudol a gyhoeddwyd ym mis Mawrth 2021 yn nodi bod rhai ffactorau risg sy'n golygu bod rhai plant a phobl ifanc yn fwy tebygol o wynebu problemau na phlant eraill. Nid yw'r ffactorau hyn yn bodoli ar eu pen eu hunain, a gall unigolyn brofi sawl un ar y tro; mae ganddynt wahanol lefelau o risg, gallant fod yn ffactorau tymor byr neu hirdymor ac mae rhai yn fwy cyffredin nag eraill. Maent yn cynnwys cael eu bwlio a'u cam-drin (yn cynnwys yn rhywiol) a wynebu trawma. Disgwylir i ysgolion ystyried anghenion unigol dysgwyr ac rydym yn eu cefnogi i gyflwyno ymyriadau lles cyffredinol ac wedi'u targedu. Mae Llywodraeth Cymru yn buddsoddi dros £43m dros y tair blynedd nesaf (2022-23 i 2024-25) i gefnogi'r gwaith o roi'r dull ysgol gyfan ar waith ac i wella lles mewn ysgolion.

Gall effaith aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion ddod i'r amlwg ar ffurf problemau presenoldeb ac ymddygiad.

Canfu Estyn, er gwaethaf y ffaith bod ysgolion yn cofnodi achosion o ymddygiad a bwlio ar y cyfan, nad ydynt yn gwneud defnydd cynhyrchiol o'r data a'r wybodaeth sydd ar gael iddynt i gategoreiddio a dadansoddi achosion o fwlio ac aflonyddu rhwng cyfoedion yn ddigon da nac yn nodi tueddiadau, sy'n atal ysgolion rhag cael darlun cywir o raddau'r gwahanol fathau o fwlio ac aflonyddu, fel aflonyddu rhywiol. Mae hyn yn golygu ei bod hi'n anodd cysylltu achosion o bresenoldeb neu ymddygiad gwael fel canlyniad aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion. Fodd bynnag, rydym yn cydnabod y cysylltiad tebygol â phresenoldeb ac ymddygiad.

Mae ein Fframwaith Presenoldeb ar gyfer Cymru Gyfan yn nodi'r rôl bwysig y mae'r Gwasanaeth Lles Addysg yn ei chwarae yn rheoli pryderon ynghylch diogelwch.

Rôl pob aelod o dîm y Gwasanaeth Lles Addysg yw:

- Helpu i nodi pryderon lles a dangosyddion bod posibilrwydd bod disgyblion yn cael eu cam-drin neu eu hesgeuluso ar gam cynnar, gan gyfeirio'r pryderon hynny at yr asiantaeth briodol; (y categorïau cam-drin yw corfforol, emosiynol, rhywiol ac esgeulustod).

- Ar y cyd â'r ALI, sicrhau bod pob aelod o staff ysgolion yn gyfarwydd â'r gweithdrefnau diogelu ac yn deall eu cyfrifoldebau.
- Ar y cyd â'r ALI, rhoi cyngor a hyfforddiant pan fo angen.
- Ar gais, cynorthwyo asiantaethau diogelu i ymchwilio i achosion o gam-drin ac i amddiffyn disgyblion sy'n "wynebu risg".
- Cynrychioli'r maes addysg mewn cynadleddau achosion, grwpiau craidd ac adolygiadau amddiffyn plant.
- Pan fo'n briodol, gweithredu fel eiriolwr i'r plentyn.
- Bod yn ymwybodol o faterion fel priodas dan orfod, masnachu mewn plant, diogelu plant sy'n ffugio salwch a diogelu plant rhag cael eu cam-drin.

Mae ganddynt hefyd rôl i gydweithio'n agos â'r Heddlu, y Gwasanaethau Diogelu a Chymorth, y Gwasanaeth Prawf, ALLau a'r ysgolion i atal a lleihau achosion o ymddygiad troseddol.

Ceir cydnabyddiaeth gynyddol o effaith hirdymor amlygiad i Brofiadau Niweidiol yn ystod Plentynodod ar ganlyniadau bywyd plant, yn cynnwys ar eu hiechyd a'u lles, cydberthnasau ag eraill, cyrhaeddiad addysgol a ffyniant.

Yn 2016, gwnaeth Llywodraeth Cymru ymrwymiad i gefnogi'r broses o ddatblygu gwasanaethau cyhoeddus sy'n ymwybodol o brofiadau niweidiol yn ystod plentynodod. Fel rhan o'r broses o gyflawni'r ymrwymiad hwn, rhoddwyd £300,000, rhwng 2017 a 2020, i'r Hwb Cymorth Profiadau Niweidiol yn ystod Plentynodod i ddatblygu a chyflwyno hyfforddiant sydd wedi'i lywio gan ymwybyddiaeth o brofiadau niweidiol yn ystod plentynodod a thrawma i ysgolion. Cynigiwyd yr hyfforddiant i bob ysgol ac mae'r cyrsiau a'r deunyddiau cymorth bellach ar gael ar yr Hwb. Yn fwy cyffredinol, mae Llywodraeth Cymru wedi cadarnhau tair blynedd arall o gyllid i Hwb Cymorth Profiadau Niweidiol yn ysgol Plentynodod, sef £500k y flwyddyn rhwng 2022-23 a 2024-25, i barhau i godi ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o brofiadau niweidiol yn ystod plentynodod a mabwysiadu ymarfer sydd wedi'i lywio gan drawma.

Ym mis Ionawr 2022, cyhoeddodd y Dirprwy Weinidog Gwasanaethau Cymdeithasol ddatganiad ysgrifenedig yn nodi'r cynlluniau ar gyfer datblygiad parhaus polisi Llywodraeth Cymru ar brofiadau niweidiol yn ystod plentynodod. Roedd hyn yn cynnwys ymrwymiad i ddatblygu Cynllun Profiadau Niweidiol yn ystod Plentynodod. Mae'r gwaith wedi dechrau ar y cynllun, a gaiff ei gyhoeddi'r haf hwn, ynghyd â fframwaith ymarfer newydd sydd wedi'i lywio gan drawma a ddatblygwyd ar y cyd gan Hwb Cymorth Profiadau Niweidiol yn ystod Plentynodod a Straen Trawmatig Cymru. Bydd y fframwaith, sy'n destun ymgynghoriad ar hyn o bryd, yn cefnogi gwasanaethau i ddeall effaith trawma ar unigolion a beth y gallant ei wneud i'w helpu. Gall ysgolion ddefnyddio'r fframwaith i gefnogi dysgwyr a all fod wedi wynebu aflonyddu rhywiol a lleihau ei effaith ar eu dysgu a'u cyrhaeddiad addysgol.

Ar 7 Mehefin 2021, gwnaethom gyhoeddi gwerthusiad terfynol ein cynlluniau peilot mewngymorth CAMHS mewn ysgolion, lle mae ymarferwyr iechyd meddwl arbenigol yn cynnig gwasanaeth ymgynghori, cysylltu, cyngor a hyfforddiant mewn ysgolion. Gwnaethom roi cyllid o £3.9m o'r gyllideb ysgol gyfan ar gyfer 2021-22 sydd ar gael i gefnogi'r broses o gyflwyno'r cynlluniau peilot yn genedlaethol yn unol â

chanfyddiadau ac argymhellion terfynol y gwerthusiad ac rydym yn rhoi £5m arall i gefnogi gweithgarwch yn 2022-23. Mae'r byrddau iechyd wedi dweud wrthym y bydd y cyllid newydd yn sicrhau y gellir recriwtio mwy na 100 o staff cyfwerth ag amser llawn i weithio gydag ysgolion. Un o rolau pwysig y gwasanaeth fydd cefnogi staff ysgolion i nodi materion a sicrhau bod plant a phobl ifanc sydd mewn trallod yn cael eu cyfeirio at y cymorth mwyaf priodol mewn modd amserol.

Yn aml, mae problemau ymddygiad yn mynd law yn llaw ag iechyd meddwl a lles emosiynol gwael ac mae mynd i'r afael â hyn mewn ysgolion wedi bod yn flaenoriaeth i Lywodraeth Cymru ers cryn amser. Mae cwnsela yn rhan allweddol o sicrhau bod plant a phobl ifanc sydd â phroblemau emosiynol a phroblemau iechyd meddwl yn cael y cymorth sydd ei angen arnynt. Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu buddsoddi mwy na £10m dros y tair blynedd nesaf (2022-23 i 2024-25) i wella'r ddarpariaeth cwnsela ledled Cymru.

Yr effaith ar leoliadau a staff addysg, er enghraifft o ran disgyblaeth a'r graddau y mae aflonyddu ymhlith dysgwyr wedi cael ei 'normaleiddio'.

Mae canllawiau Llywodraeth Cymru 'Dulliau Ymarferol o Reoli Ymddygiad yn yr Ystafell Ddosbarth' yn nodi pan fydd gan athrawon sgiliau ataliol ac ymatebol da, bod y tebygrwydd y bydd anawsterau'n codi neu'n datblygu'n ddigwyddiadau yn llawer is. Dylid cefnogi'r broses o ddatblygu a chyflwyno sgiliau o'r fath ymhlith athrawon, p'un a ydynt yn athrawon medrus a phrofiadol sy'n gyfrifol am gefnogi eraill, yn athrawon sydd am ehangu eu sgiliau rheoli ymddygiad yn yr ystafell ddosbarth neu'n athrawon newydd gymhwyso (ANGau).

Canfu Estyn, ar y cyfan, nad yw disgyblion yn dweud wrth athrawon pan fyddant yn wynebu aflonyddu rhywiol. Mae hyn am ei fod yn digwydd mor rheolaidd, yn aml, dim ond wrth ffrind y byddant yn dweud, neu byddant yn ei gadw iddyn nhw eu hunain. Maent o'r farn ei fod yn ymddygiad sydd wedi'i normaleiddio ac nad yw athrawon yn ymwybodol o faint y broblem. Yn ogystal, mae'r disgyblion yn dweud bod athrawon yn aml yn diystyru digwyddiadau fel rhai dibwys neu'n annog disgyblion i'w hanwybyddu. Nododd bron i hanner y disgyblion a ddywedodd eu bod wedi wynebu aflonyddwch rhywiol gan eu cyfoedion eu bod wedi cadw'r aflonyddu rhywiol iddyn nhw eu hunain.

Teimlwyd hyn yn arbennig gan ddisgyblion LHDTTC+ sydd wedi cael profiadau personol sylweddol o aflonyddu homoffobig ar lafar, gyda llawer yn dweud bod bwlio homoffobig yn digwydd drwy'r amser ac mai dyna yw'r math mwyaf cyffredin o aflonyddu yn eu hysgol.

Mae adborth diweddar a gafodd Lywodraeth Cymru gan athrawon, uwch-arweinwyr a phobl ifanc eu hunain yn dangos bod gwir ddiffyg hyder ymysg ymarferwyr o ran cael trafodaethau ynghylch homoffobia, aflonyddu rhywiol, rhywedd a hil – trafodaethau sy'n aml yn anodd. Mae tystiolaeth anecdotaidd yn dangos bod llawer o ymarferwyr yn poeni am effaith cael y mathau hyn o drafodaethau, ac mae ofn canlyniadau posibl – yn aml caiff hyn ei ddangos mewn enghreifftiau o drafodaethau ynghylch hunaniaeth o ran rhywedd a thrawsffobia, er enghraifft.

Effaith y diffyg hyder hwn yw bod y mathau hyn o drafodaethau'n cael eu hosgoi neu eu diystyru. Mae hyn yn unol â chanfyddiadau adroddiad Estyn, sy'n arwain at ddiffyg hyder ymysg disgyblion i rannu neu adrodd ar eu pryderon a/neu eu profiadau eu hunain.

Felly, mae'n hanfodol bod gwaith Llywodraeth Cymru i gyflwyno dull ysgol gyfan at Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb a chanllawiau gwrth-fwlio cadarn wedi'u diweddarau yn cael ei ddatblygu a'i gwblhau ynghyd â'r dysgu proffesiynol a datblygiad parhaus ar gyfer ein staff addysgu a'n hymarferwyr. Cyhoeddir canllawiau gwrth-fwlio diwygiedig ym mis Gorffennaf 2022.

Nid yw trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol, yn cynnwys pob math o aflonyddu, yn anochel. Mae'n ymwneud â mwy nag 'ymddygiadau' unigolion sy'n galluogi trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol. Mae'n ymwneud â normau, agweddau a chredoau cymdeithas y mae'n rhaid eu herio, oherwydd y pethau hyn sy'n cynnal, esgusodi, cyfiawnhau a 'normaleiddio' trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol. Nod ein Strategaeth ddiwygiedig yw herio agwedd y cyhoedd tuag at drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol ledled poblogaeth Cymru drwy godi ymwybyddiaeth ac ysgogi trafodaeth gyhoeddus gyda'r nod o leihau'r achosion ohono.

Yr effeithiau penodol ar grwpiau penodol o ddysgwyr, er enghraifft disgyblion hŷn, merched a disgyblion LHDTC+.

Gwyddom o adroddiad Estyn fod aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion yn effeithio mewn modd anghymesur ar grwpiau penodol o ddysgwyr, yn cynnwys disgyblion hŷn, merched a disgyblion LHDTC+.

Mae'n hanfodol bod ein plant a'n pobl ifanc yn cael eu haddysgu sut i herio pob math o aflonyddu mewn modd diogel, ond mae camau ataliol drwy addysg hefyd yn hanfodol. Mae ein fframwaith newydd ar gyfer y Cwricwlwm i Gymru, a ddaw'n weithredol o fis Medi, wedi'i ddatblygu i gynnwys pob dysgwr ac mae'n cynnwys Cod Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb gorfodol. Mae cydraddoldeb a chynhwysiant wrth wraidd y Cod ac mae wedi'i gynllunio i roi sgiliau bywyd i ddysgwyr, yn cynnwys dealltwriaeth o ymddygiadau ar gamau priodol o ran eu datblygiad, yn cynnwys pob math o fwlio, a bwlio ar sail LHDTC+, trais rhywiol a thrais ar sail rhywedd mewn amrywiaeth o gyd-destunau, yn cynnwys ar-lein.

Rydym wedi comisiynu hyfforddiant i arweinwyr ysgolion er mwyn ymgorffori ein canllawiau gwrth-fwlio a rhoi'r sgiliau sydd eu hangen arnynt i fynd i'r afael â phob math o fwlio mewn ysgolion, yn cynnwys bwlio homoffobig. Rydym yn gwneud dysgu proffesiynol yn flaenoriaeth allweddol dros y misoedd nesaf i gefnogi ysgolion a lleoliadau cyn rhoi Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb ar waith, ac rydym wrthi'n cydweithio ag ymarferwyr a phartneriaid i ddatblygu Cynllun Cenedlaethol ar gyfer Dysgu Proffesiynol ar gyfer Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb. Wedi ein llywio gan gyngor gan Estyn, byddwn yn cydweithio'n agos â'r sector addysg bellach i sicrhau bod dysgu proffesiynol, canllawiau a chymorth priodol ar waith i fynd i'r afael ag aflonyddu rhywiol a bwlio.

Byddwn hefyd yn ystyried sut y gall hyfforddiant yn y dyfodol i ysgolion ac arweinwyr ysgolion fynd ymhellach er mwyn ymgorffori'r wybodaeth a'r sgiliau sydd eu hangen i fynd i'r afael â mathau penodol o fwlio, fel bwlio homoffobig a thrawsffobig, ac aflonyddu rhywiol.

O dan Ddyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus (rhwymedigaeth gyfreithiol o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010 ar gyfer pob ysgol, coleg ac awdurdod lleol), mae rhwymedigaeth ar ysgolion ac awdurdodau lleol hefyd i sicrhau y caiff camau gweithredu priodol ac effeithiol eu cymryd i ddileu neu leihau anfanteision sy'n wynebu dysgwyr o ganlyniad i'w nodweddion gwarchoddedig, fel rhyw, rhywioldeb a rhywedd.

Mae ein Strategaeth Genedlaethol ar gyfer trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol wedi'i llywio gan y dystiolaeth fyd-eang a chenedlaethol bod pob math o gamdriniaeth yn effeithio mewn modd anghymesur ar fenywod a merched. Fodd bynnag, rydym hefyd yn cydnabod nad yw effaith trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol yn unffurf. Mae'n effeithio ar bobl wahanol mewn ffyrdd gwahanol ac felly bydd deall effaith hyn ar gydraddoldeb ar sail drawstoriadol yn hanfodol os ydym am fynd i'r afael â'r broblem i bawb yng Nghymru.

Gall gwahaniaethau diwylliannol effeithio ar faterion fel cam-drin a thrais ar sail 'anrhydedd'. Gall rhywioldeb a hunaniaeth rhywedd lywio profiad o drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol ac mae data'n dangos bod pobl anabl yn wynebu cyfraddau uwch o lawer o gam-drin domestig.

Felly, mae'n hanfodol bod ein Strategaeth yn cysylltu â gwaith ar y Cynllun Cydraddoldeb Strategol, Cynllun Gweithredu Gwrth-hiliol Cymru drafft, y Cynllun Gweithredu LHDTTC+ drafft a'r Cynllun Gweithredu Hawliau Anabledd, wrth iddi gael ei ddatblygu. Bydd hyn yn sicrhau ein bod yn deall ac yn adlewyrchu materion cydraddoldeb, a bod ein hymateb yn cael ei deilwra'n briodol.

Effeithiolrwydd polisïau a chanllawiau presennol, a nodi atebion a gwelliannau posibl.

Mae gan bob lleoliad addysg yng Nghymru ddyletswydd gyfreithiol i sicrhau bod amgylchedd dysgu diogel ar gael i blant; rydym yn disgwyl i'r cyfrifoldebau diogelu hyn gael eu cymryd o ddifrif.

Mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi canllawiau statudol [Cadw Dysgwyr yn Ddiogel](#) er mwyn helpu ysgolion i greu a chynnal amgylchedd dysgu diogel i blant. Rhaid i'r canllawiau hyn gael eu darllen a'u dilyn gan awdurdodau lleol a chyrrff llywodraethu ysgolion a gynhelir (yn cynnwys ysgolion meithrin a gynhelir), ysgolion sylfaen ac ysgolion gwirfoddol a gynorthwyr, a sefydliadau addysg bellach, o dan adran 175 o Ddeddf Addysg 2002.

Mae'r bennod yn Cadw Dysgwyr yn Ddiogel ar *Gyfrifoldebau diogelu mewn amgylchiadau penodol* yn cynnwys adran ar achosion o gam-drin ac ymddygiad rhywiol niweidiol rhwng cyfoedion. Mae hefyd yn cynnwys canllawiau ar yr ymateb priodol gan staff lleoliadau addysg sydd â phryderon ynglŷn â diogelu.

Gwnaethom adolygu'r canllawiau hyn er mwyn sicrhau eu bod yn adlewyrchu'r newidiadau a wnaed i ddeddfwriaeth ac yn atgyfnerthu trefniadau diogelu. Gwnaethom gynnal ymgynghoriad ar y fersiwn ddiwygiedig o Cadw Dysgwyr yn Ddiogel rhwng 18 Gorffennaf a 7 Tachwedd 2019. Diben yr ymgynghoriad oedd nodi a yw'r canllawiau drafft diwygiedig yn diwallu anghenion cynulleidfaoedd allweddol. Croesawyd y fersiwn ymgynghoriad ddiwygiedig o'r canllawiau ond cynigiodd yr ymatebwyr awgrymiadau ynghylch sut y gellid eu gwella, a ddefnyddiwyd gennym i lywio diwygiadau a wnaed i'r fersiwn derfynol o'r canllawiau a gyhoeddwyd ym mis Hydref 2020.

Mae Llywodraeth Cymru wedi datblygu adnodd archwilio trefniadau diogelu er mwyn helpu ysgolion (a phob lleoliad addysg arall) i sicrhau bod systemau effeithiol ar waith i gyflawni eu rhwymedigaethau diogelu cyfreithiol yn unol â chanllawiau Cadw Dysgwyr yn Ddiogel. Mae'r adnodd archwilio wedi'i gynnwys yng nghanllawiau diwygiedig Cadw Dysgwyr yn Ddiogel fel mater o ymarfer effeithiol i bob lleoliad addysg.

Mae'r Hwb yn cynnal cyfres o fodiwlau e-ddysgu, a ddatblygwyd gan Lywodraeth Cymru. Mae'r [Modiwlau Cadw Dysgwyr yn Ddiogel](#) yn helpu pob aelod o staff mewn lleoliadau addysg i ddeall eu cyfrifoldebau diogelu fel y'u nodir yng nghanllawiau Cadw Dysgwyr yn Ddiogel. Mae pum modiwl ar wahân ar gael ar Hwb. Gall yr unigolyn diogelu dynodedig neu bennaeth glustnodi'r modiwlau i aelodau eraill o staff er mwyn eu helpu i fonitro cynnydd a chyrrhaeddiad y staff. Mae'r [Canllawiau Cadw Dysgwyr yn Ddiogel](#) yn rhoi cyngor i unigolion diogelu dynodedig a phenaethiaid ar sut i ddefnyddio a chlustnodi'r modiwlau hyn. Mae'r modiwlau wedi'u diweddarau yn unol â chanllawiau Cadw Dysgwyr yn Ddiogel.

Maent ar gael i'r sector annibynnol sy'n eu galluogi i gyflawni eu dyletswyddau diogelu yn effeithiol a bydd y dysgu sydd ar gael yr un fath â'r hyn a geir mewn ysgolion a gynhelir.

Drwy'r parth [Cadw'n ddiogel ar-lein](#) ar Hwb, rydym wedi datblygu adnoddau i gefnogi ymarferwyr i addysgu a chefnogi dysgwyr â'r broblem gyffredin o rannu delweddau noeth. Gan gydnabod y gall fod yn gymhleth ymateb i ddigwyddiadau sy'n cynnwys cyfoedion, gan y gall sawl cymhelliad neu reswm gwahanol fod yn sail i'r ymddygiad, gwnaethom gyhoeddi [canllawiau](#) i leoliadau addysg i'w chefnogi i ymateb yn effeithiol i achosion o rannu delweddau noeth a hanner noeth ym mis Rhagfyr 2020. Datblygwyd [modiwl hyfforddi](#) ategol a gyhoeddwyd ym mis Hydref 2021 i gefnogi ysgolion i ymgorffori'r canllawiau hyn. Gall y modiwl hwn helpu wrth ddatblygu gweithdrefnau ar gyfer mynd i'r afael â digwyddiadau i sicrhau ymateb priodol a chymesur.

Mae [Gweithdrefnau Diogelu Cymru](#) ar gyfer plant ac oedolion sy'n wynebu risg o gamdriniaeth ac esgeulustod. Maent yn nodi'r rolau a'r cyfrifoldebau hanfodol i ymarferwyr er mwyn sicrhau eu bod yn diogelu plant ac oedolion sy'n wynebu risg o gamdriniaeth ac esgeulustod.

Nod y gweithdrefnau hyn yw llywio ymarfer diogelu i bawb sy'n cael eu cyflogi yn y sector statudol, y trydydd sector (gwirfoddol) a'r sector preifat mewn gwasanaethau ieched, gofal cymdeithasol, addysg, yr heddlu, cyfiawnder a gwasanaethau eraill.

Maent yn hyrwyddo ymarfer diogelu cyson sy'n seiliedig ar dystiolaeth mewn asiantaethau a ledled Cymru.

Mae hyn yn cynnwys *Canllaw Ymarfer Cymru Gyfan – diogelu plant lle mae pryderon ynghylch ymddygiad rhywiol niweidiol*. Mae'r canllaw'n cynnwys cyngor ar ymateb i gamdriniaeth rhwng cyfoedion mewn modd sy'n diogelu plant a phobl ifanc ac, yn unol â'r egwyddor 'plant yn gyntaf', mae'n cynnig cefnogaeth ac ymyriad priodol i blant sydd ag ymddygiad rhywiol niweidiol er mwyn atal niwed.

Cyhoeddwyd y [Cynllun Gweithredu Cenedlaethol](#) ar atal ac ymateb i achosion o gam-drin plant yn rhywiol ym mis Gorffennaf 2019 ac mae'n cynnwys camau gweithredu ar atal ac ymateb i ymddygiad rhywiol niweidiol. Roedd hyn yn cynnwys datblygu sesiwn dysgu ar-lein mynediad agored amlasiantaethol, cyngor i ymarferwyr mewn asiantaethau a chyngor i rieni/gofalwyr plant a phobl ifanc lle ceir pryderon ynghylch ymddygiad rhywiol niweidiol. Mae'r Cynllun hefyd yn cynnwys camau gweithredu i Fyrddau Diogelu rhanbarthol adolygu trefniadau ar gyfer llwybrau ymyriad yn gynnar i blant lle ceir pryderon ynghylch ymddygiad rhywiolledig amhriodol neu ymddygiad rhywiol niweidiol.

Rydym eisoes wedi sefydlu sawl llinell gymorth a ariennir gan Lywodraeth Cymru, yn benodol Childline Cymru, Byw Heb Ofn a gwasanaeth MEIC. Hefyd, mae canllawiau helaeth ar gael ar atal ac ymateb i achosion o aflonyddu rhywiol a cham-drin plant, yn cynnwys ein canllawiau statudol [Cadw Dysgwyr yn Ddiogel](#).

Rydym wedi derbyn argymhelliad Estyn i *sicrhau bod ysgolion yn cael diweddariadau rheolaidd a llawn gwybodaeth ar arferion gorau ac adnoddau addas sydd ar gael i'w cynorthwyo i gyflwyno addysg cydberthynas a rhywioldeb*.

Mae hwn yn faes blaenoriaeth i Lywodraeth Cymru ac mae cynllun cenedlaethol o ddysgu proffesiynol ar gyfer Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb wrthi'n cael ei ddatblygu gydag ymarferwyr a phartneriaid. Mae swyddogion wrthi'n trafod â rhanddeiliaid allweddol a rhanddeiliaid ehangach Llywodraeth Cymru i nodi bylchau, ac i gomisiynu adnoddau newydd o ansawdd uchel pan fo angen er mwyn cefnogi'r broses o'u rhoi ar waith. Bydd sgysiau Rhwydwaith Cenedlaethol hefyd yn cynnig cyfle i drafod adnoddau Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, yr ystyrir eu bod o ansawdd uchel ac i fynd i'r afael ag unrhyw fylchau lle gall fod angen comisiynu adnoddau newydd.

Ymrwymodd y Strategaeth Genedlaethol flaenorol ar drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol i gynyddu ymwybyddiaeth plant, pobl ifanc ac oedolion o bwysigrwydd cydberthnasau diogel, cyfartal ac iach a'u grymuso i wneud dewisiadau personol cadarnhaol. Mae'r amcan hwn wedi'i drosglwyddo i fersiwn nesaf y Strategaeth. Rhaid inni roi'r cyfle i bobl ifanc dyfu heb syniadau niweidiol a chyfyngol ynghylch rolau, pŵer a rheolaeth o ran rhywedd a rhoi'r sgiliau iddynt dynnu sylw at ymddygiad annerbyniol.

Mae Llywodraeth Cymru yn parhau i ariannu prosiect Sbectrwm Hafan Cymru, sy'n hyrwyddo pwysigrwydd cydberthnasau iach ac sy'n codi ymwybyddiaeth o drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol. Mae Sbectrwm hefyd yn cynnig hyfforddiant i staff a llywodraethwyr ysgolion ynghylch deall effaith cam-drin

domestig ar blentyn ac yn hyrwyddo dull ysgol gyfan o fynd i'r afael â cham-drin domestig.

Addysg Uwch

Y tymor hwn, bydd Cyngor Cyllido Addysg Uwch Cymru (CCAUC) yn cyhoeddi cylchlythyr ar ddiogelu er mwyn sicrhau addysg uwch diogel a chynhwysol. Bydd y cylchlythyr hwn yn ei gwneud yn ofynnol i sefydliadau roi rhagor o sicrwydd i CCAUC ar bolisiau a phrosesau i sicrhau diogelwch myfyrwyr mewn perthynas â thrais, camdriniaeth ac aflonyddwch.

Mae CCAUC yn cwrdd yn rheolaidd â swyddogion o'r tîm trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol i sicrhau bod eu gwaith yn parhau i gyd-fynd â blaenoriaethau Llywodraeth Cymru. Cyflwynodd CCAUC [ymateb i'r ymgynghoriad](#) ar y Strategaeth Genedlaethol ar drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol ym mis Chwefror 2022.

Mae CCAUC wedi cael trafodaethau â swyddogion AB i sicrhau bod eu hadolygiad o fesurau diogelu mewn AU (sydd wedi'i drefnu ar gyfer 2022/23) yn cyd-fynd ag adolygiad Llywodraeth Cymru o aflonyddwch rhwng cyfoedion mewn colegau AB. Bydd yr adolygiad o AB, a arweinir gan Estyn, yn adolygiad sy'n cyd-fynd â'r adolygiad o ysgolion sydd wedi'i gwblhau, felly, bydd CCAUC yn cynnal cyfres o adolygiadau ar draws y system i lywio ei ddealltwriaeth o'r camau i fynd i'r afael â thrais yn erbyn menywod mewn addysg a diwylliannau lle ceir casineb at fenywod lle maent yn bodoli.

Cynhaliodd CCAUC ddiwyddiad AU ar 17 Chwefror i drafod: trais yn erbyn menywod; goblygiadau Strategaeth arfaethedig Llywodraeth Cymru ar drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol ar AU; sbeicio; cydweithio ag asiantaethau yn y trydydd sector i gefnogi menywod a mynd i'r afael ag achosion o drais ac aflonyddu; materion sy'n codi o gyd-destun COVID-19 a mabwysiadu hyfforddiant Gwylwyr. Roedd cynrychiolwyr o bob prifysgol yng Nghymru a nifer o golegau addysg bellach a phartneriaid o'r trydydd sector yn y digwyddiad. Ymysg y siaradwyr roedd tîm Llywodraeth Cymru ar drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol, lechyd Cyhoeddus Cymru a Cymorth i Ferched Cymru. Mae CCAUC wedi trefnu i gwrdd â Phrif Swyddog Gweithredol Cymorth i Ferched Cymru, Sara Kirkpatrick, i drafod sut y gallant weithio'n agosach mewn partneriaeth â phrifysgolion, er mwyn mynd i'r afael â thrais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol.

Cyhoeddwyd y canllawiau ar drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol ar gyfer Sefydliadau Addysg Uwch mewn partneriaeth â CCAUC ym mis Mawrth 2020 fel y cynlluniwyd, a chawsant eu hadolygu ym mis Tachwedd 2020 i gynnwys effaith pandemig COVID-19.

Mae CCAUC wedi ymrwymo £2m bob blwyddyn i brifysgolion i gefnogi'r gwaith o roi strategaethau lles ac iechyd ar waith ac mae CCAUC yn disgwyl i'r strategaethau a'r cynlluniau gweithredu hyn fynd i'r afael â materion sy'n effeithio ar les ac iechyd ar bob ffurf.

Effeithiolrwydd rolau amrywiaeth eang o gyrff statudol mewn perthynas â'r mater hwn, yn cynnwys yr heddlu, gwasanaethau cymdeithasol, adrannau addysg awdurdodau lleol, unedau atgyfeirio disgyblion ac ysgolion eu hunain, ac i ba raddau y mae dull amlasiantaethol yn cael ei ddefnyddio lle y bo'n briodol.

Gan gydnabod bod dull amlasiantaethol yn allweddol i fynd i'r afael ag aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion, rydym wedi bod yn ymgysylltu â Phlisma yng Nghymru o'r cychwyn cyntaf. Mae Comisiynwyr yr Heddlu a Throseddau a Heddluoedd yn ymrwymedig i gydweithio â Llywodraeth Cymru i fynd i'r afael ag aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion mewn lleoliadau addysg.

Cyfarfu'r Gweinidog Cyfiawnder Cymdeithasol a Gweinidog y Gymraeg ac Addysg â chynrychiolwyr o Swyddfeydd Comisiynwyr yr Heddlu a Throseddau a Heddluoedd i fynd i'r afael â chanfyddiadau adroddiad Estyn.

Mae'r Gweinidog Cyfiawnder Cymdeithasol yn cwrdd yn rheolaidd â chadeirydd presennol Grŵp Plisma Cymru Gyfan, Comisiynwr yr Heddlu a Throseddau Dafydd Llywelyn, i drafod amrywiaeth o faterion, yn cynnwys aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion a chasineb at fenywod yn ehangach.

Roedd yn dda gweld y cyfeiriadau cadarnhaol yn adroddiad Estyn at waith Rhaglen Ysgolion Heddluoedd Cymru. Mae'r rhaglen wedi'i chefnogi gan Lywodraeth Cymru ers 2004 ac rydym yn buddsoddi £1.98m ynddi bob blwyddyn. Ceir arian cyfatebol gan bedwar Heddlu Cymru.

Dros y blynyddoedd, mae'r Rhaglen wedi esblygu drwy ehangu i gwmpasu materion cymunedol ehangach a materion diogelwch personol ar holl gamau allweddol y cwricwlwm. Mae'r rhaglen graidd yn cynnwys camddefnyddio sylweddau, ymddygiad gwrthgymdeithasol, cam-drin domestig, bwlio, diogelwch ar-lein, secstio, camfanteisio'n rhywiol ar blant a chydsyniad, gan ddarparu rhaglen gytbwys mewn ysgolion cynradd ac uwchradd.

Mae'r swyddogion yn cydweithio'n agos â'r Heddlu ar roi'r argymhellion ar waith o adolygiad o'r rhaglen a gynhaliwyd yn 2019.

Gwyddom fod y rhaglen wedi cynnal 8,180 o wersi Atal Troseddau a bod 70% o ysgolion Cymru wedi'u cyrraedd hyd yma ym mlwyddyn academiaidd 21/22. Hefyd, cafwyd 289,029 o gysylltiadau â disgyblion hyd yma yn y flwyddyn ysgol hon (yn cynnwys Gwasanaethau). Cynhaliwyd 4,544 o Weithgareddau Plisma Ysgolion Cefnogol yn cynnwys delio â 2,636 o ddiwyddiadau mewn ysgolion gan ddefnyddio Protocol Crime Beat mewn Ysgolion.

Fel rhan o waith Ysgolion Bro, ar 22 Mawrth, gwnaethom gyhoeddi cyllid o £3.84m i gefnogi Swyddogion Ymgysylltu â Theuluoedd mewn ysgolion. Bydd y rolau hyn yn canolbwyntio ar gydweithio â phlant a phobl ifanc sy'n wynebu anawsterau a'u teuluoedd i fynd i'r afael ag unrhyw faterion. Bydd y rolau hyn yn cyfrannu at ein gwaith o fynd i'r afael â materion fel aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion drwy nodi'r broblem yn gynnar a chydweithio ag eraill i roi cymorth.

Effeithiolrwydd ymateb ar y cyd Llywodraeth Cymru ar draws ei holl adrannau perthnasol gan ganolbwyntio ar addysg, gwasanaethau cymdeithasol a diogelwch cymunedol a chynnwys gwasanaethau annatganoledig fel yr heddlu a'r system cyfiawnder troseddol.

Mae'n flaenoriaeth drawslywodraethol o hyd i sicrhau bod pob plentyn a pherson ifanc yn cael cefnogaeth ac yn gallu nodi unrhyw bryderon sydd ganddynt. Gan gydnabod bod heriau diwylliannol ehangach o ran mynd i'r afael â'r mater hwn, rydym yn parhau i gydweithio'n drawslywodraethol mewn perthynas â'n hymateb parhaus.

Byddwn yn defnyddio canfyddiadau adroddiad Estyn i lywio ein hymateb trawslywodraethol ac yn cydweithio â rhanddeiliaid i fynd i'r afael â'r mater pwysig hwn, yn cynnwys datblygu cynllun gweithredu amlasiantaethol. Mae'r cynllun gweithredu wedi'i anelu at blant a phobl ifanc, a phawb sy'n gweithio gyda phlant a phobl ifanc mewn lleoliad addysg a fyddai'n cael budd o ddeall y camau gweithredu a gymerir gan Lywodraeth Cymru a phartneriaid i fynd i'r afael ag aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion mewn lleoliadau addysg.

Bydd y cynllun gweithredu yn nodi'r camau gweithredu presennol a'r camau gweithredu arfaethedig ar gyfer y dyfodol i fynd i'r afael ag aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion mewn lleoliadau addysg yn erbyn themâu allweddol a nodwyd. Yn bwysig, bydd y cynllun gweithredu hwn yn cysylltu â chynlluniau eraill: y Cynllun Gweithredu Cenedlaethol ar Atal ac Ymateb i Gam-drin Plant; y Cynllun Gweithredu Cadernid Digidol mewn Addysg a Strategaeth trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol, er mwyn gwella dealltwriaeth o'r gwaith a'r cymorth sydd ar gael i rymuso plant a phobl ifanc.

Yn dilyn ei ddatganiad ysgrifenedig ar 16 Mehefin, ysgrifennodd Gweinidog y Gymraeg ac Addysg at yr holl ysgolion a restrir yn adroddiad Everyone's Invited i geisio sicrwydd o'u mesurau diogelwch ac i gynnig cymorth a chynngor. Anfonwyd llythyr i bob ysgol gan Gyfarwyddwr y Gymraeg ac Addysg.

Mae gweithio ar y cyd yn hanfodol os ydym am gyflawni ein nod o fynd i'r afael â thrais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol a sicrhau mai Cymru yw'r lle mwyaf diogel yn Ewrop i fod yn fenyw. Rydym wedi cydweithio ag amrywiaeth eang o bartneriaid allweddol yn cynnwys timau ym mhob rhan o Lywodraeth Cymru, yr heddlu, y sector arbenigol a goroeswyr i ddatblygu ein Strategaeth bum mlynedd nesaf ar drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol. Mae cydweithio a chydgyhyrchu wedi bod yn hanfodol er mwyn datblygu'r Strategaeth ddrafft a bydd hyn hefyd yn hanfodol er mwyn ei rhoi ar waith.

Caiff y Strategaeth ei rhoi ar waith drwy ddull glasbrint, sy'n dwyn ynghyd sefydliadau datganoledig ac annatganoledig, a bydd yn atgyfnerthu'r bartneriaeth rhwng y sector cyhoeddus, y sector preifat a'r sector arbenigol.

Bydd Bwrdd Partneriaeth Cenedlaethol newydd yn goruchwyllo'r gwaith o roi'r Strategaeth ar waith – bwrdd a arweinir gan Weinidogion dan gadeiryddiaeth Dafydd Llywelyn, Comisiynydd yr Heddlu a Throseddau arweiniol Cymru.

Mae Gwasanaethau Cymdeithasol Llywodraeth Cymru yn arwain y gwaith o roi Rhan 7 o Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant 2014, y canllawiau statudol cysylltiedig a Gweithdrefnau Diogelu Cymru ar waith. Caiff cyfrifoldebau diogelu eu rhannu rhwng asiantaethau datganoledig ac annatganoledig. Mae'r holl waith a ddatblygwyd gan Lywodraeth Cymru ar ddiogelu plant yn cynnwys gwaith trawslywodraethol ac mae wedi'i lywio drwy ymgysylltu â chyrrff a sefydliadau allanol ar sail amlasiantaethol. Mae Grŵp trawslywodraethol wedi'i sefydlu ar ddiogelu, trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol a phrofiadau niweidiol yn ystod plentyndod i sicrhau y caiff gwybodaeth ei rhannu ac i wella ymwybyddiaeth o waith trawsbynciol i gefnogi dull ar y cyd.

Prosesau ysgolion, colegau ac awdurdodau lleol i gasglu a defnyddio data ar fwlio ac aflonyddu, fel sy'n berthnasol i'r mater hwn.

Mae'n amlwg o adroddiad Estyn bod angen clir am adroddiadau mwy cadarn ar achosion o aflonyddu rhywiol mewn lleoliadau addysg, ac nad oes gan blant a phobl ifanc yr hyder i roi gwybod i'w hathrawon am achosion. Gall hyn, yn ei dro, arwain at ddiffyg gwybodaeth am wir faint y broblem mewn ysgolion, yn ogystal â diffyg cysondeb mewn systemau adrodd ac wrth gasglu data. Caiff hyn ei adlewyrchu ar draws mathau amrywiol o aflonyddu a bwlio, yn cynnwys aflonyddu hiliol a bwlio homoffobig.

Rydym wedi derbyn argymhelliad Estyn i *weithio gydag awdurdodau addysg lleol er mwyn gwella'r ffordd y maent yn casglu gwybodaeth am fwlio ac aflonyddu gan ysgolion a sicrhau bod awdurdodau lleol yn adnabod ac yn ymateb i batrymau a thueddiadau mewn ymddygiad*. Mae hyn er mwyn cynllunio canllawiau, hyfforddiant a chymorth addas i ysgolion. Gwyddom hefyd fod dull colegau o gasglu ac adrodd ar y wybodaeth hon yn amrywio, felly mae angen ehangu gwaith ar wella systemau adrodd ar draws lleoliadau addysg.

Rydym eisoes yn ystyried y newidiadau sydd eu hangen i'n canllawiau gwrth-fwlio, [Hawliau, Parch, Cydraddoldeb](#) mewn perthynas ag aflonyddu a bwlio hiliol mewn ysgolion, yn unol â'r Cynllun Gweithredu Cydraddoldeb Hiliol – Cymru Wrth-hiliol. Byddwn yn ystyried sut y gellir ehangu'r gwaith hwn yn effeithiol i gynnwys arferion adrodd cadarn, cofnodi a chasglu data ar aflonyddu rhywiol rhwng cyfoedion, aflonyddu a bwlio homoffobig.

Bydd arferion adrodd cadarn a chyson yn:

- gwella hyder plant a phobl ifanc bod eu pryderon yn cael eu cymryd o ddifrif;
- ymgorffori'r diwylliant yn ein lleoliadau addysg bod aflonyddu neu fwlio o unrhyw fath yn gwbl annerbyniol;
- arwain at gynnydd mewn arferion casglu data tymor hwy a thueddiadau a fydd yn helpu i lywio ein prosesau llunio polisiau ac i greu newid.

Rôl teuluoedd, rhieni a gofalwyr, fel sy'n berthnasol i'r mater hwn.

Mae mynd i'r afael ag agweddau negyddol at rolau o ran rhywedd a chydberthnasau yn fusnes i bawb ac mae dull cymdeithas gyfan yn rhan sylfaenol o'r Strategaeth Genedlaethol newydd ar drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol. Mae achosion o aflonyddu, cam-drin a thrais yn digwydd yn ddyddiol i fenywod ac maent wedi effeithio ar eu bywydau am lawer rhy hir.

Byddwn yn parhau i weithio mewn partneriaeth â gwasanaethau arbenigol i godi ymwybyddiaeth o'r anghydraddoldeb a'r problemau diogelwch a wynebir gan fenywod a merched, ac i roi diwedd ar bob math o drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol, a byddwn yn parhau i gydweithio â Heddluoedd Cymru, Comisiynwyr yr Heddlu a Throseddau, byrddau diogelwch cyhoeddus a Gwasanaeth Erlyn y Goron i roi hyder i ddioddefwyr roi gwybod am achosion o gam-drin a thrais pan fyddant yn digwydd ac i ddwyn y sawl sy'n cam-drin i gyfrif.

Byddwn yn torri'r cylch ac yn mynd i'r afael ag achosion sylfaenol trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol drwy fynd i'r afael â thrais gan ddynion, a'r casineb at fenywod a'r anghydraddoldeb rhywiol sy'n sail iddo

Dynion yw'r mwyafrif helaeth o'r rhai sy'n cyflawni trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol, ond nid bob amser. Felly, mae'n bwysig cydnabod nad menywod yw'r dioddefwyr bob amser a'i fod yn gallu effeithio ar ddynion a phobl â hunaniaeth anneauidd hefyd. Caiff pob cyflawnwr, ni waeth beth fo'i rywedd, ei ddwyn i gyfrif am ei weithredoedd. Fodd bynnag, mae trais gan ddynion yn diffinio trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol, a bod mynd i'r afael â'r dynameg pŵer a rheolaeth a grëir gan anghydraddoldeb rhywiol yn gywir yn allweddol.

Rhaid i hyn ddechrau gyda bechgyn a dynion ifanc er mwyn i genedlaethau'r dyfodol gael cyfle i dorri'r cylch hwn a datblygu cydberthnasau iach yn seiliedig ar barch a chydysniad.

Fel rhan o'n gwaith i ddatblygu Ysgolion Bro, byddwn yn meithrin cydberthnasau cadarnhaol â rhieni/gofalwyr. Mae Ysgolion Bro yn gallu nodi problemau'n well ar gam cynnar a chydweithio ag eraill i roi cymorth.

Rôl y Cwricwlwm newydd i Gymru o ran datblygu agweddau iachach tuag at faterion cydberthynas a rhywioldeb.

Bydd y cwricwlwm newydd o fis Medi 2022 yn cynnwys Maes Dysgu a Phrofiad Iechyd a Lles a fydd yn gwella ffocws y cwricwlwm newydd ar iechyd a lles dysgwyr. Mae hyn yn rhan arloesol o'r cwricwlwm newydd a'i nod yw sicrhau bod pob person ifanc yng Nghymru yn cael addysg a chymorth mewn perthynas â materion fel lles corfforol, emosiynol a meddyliol.

Mae Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb yn ofyniad statudol yn Fframwaith y Cwricwlwm i Gymru ac mae'n orfodol i bob dysgwr. Mae gan ysgolion a lleoliadau rôl ganolog i'w chwarae yn creu amgylcheddau diogel a grymusol wrth ategu hawliau

dysgwyr i fwynhau cydberthnasau iach a diogel sy'n gwireddu eu dyheadau drwy gydol eu hoes.

Caiff Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb ei rhoi ar waith mewn ysgolion cynradd, ysgolion meithrin a gynhelir a lleoliadau meithrin nas cynhelir o fis Medi 2022.

O fewn canllawiau statudol newydd Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, mae'n amlwg y dylai'r dull gweithredu mewn perthynas ag Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb fod yn gadarnhaol, yn amddiffynnol ac yn ataliol, gan ystyried sut y gallai fod angen i ddysgwyr gael eu cefnogi i wybod sut i gydnabod pob math o wahaniaethu, trais, camdriniaeth ac esgeulustod, yn cynnwys trais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol, ac mae dolen wedi'i chynnwys sy'n arwain at becyn cymorth o adnoddau i gefnogi ysgolion a lleoliadau ar y mater pwysig hwn.

Mae codi ymwybyddiaeth plant a phobl ifanc o gydraddoldeb, parch a chydsyniad yn hanfodol os ydym am roi diwedd ar drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol. Rydym am sicrhau y gall pob plentyn a pherson ifanc fanteisio ar addysg o ansawdd uchel sy'n briodol ar gyfer eu cam datblygu, ac sy'n ymateb i'w hanghenion a'u profiadau. Bydd y Strategaeth Genedlaethol ar drais yn erbyn menywod, cam-drin domestig a thrais rhywiol yn rhedeg ochr yn ochr â chod a chanllawiau newydd Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb, gan ehangu ein nod o sicrhau y gall pob plentyn a pherson ifanc fwynhau cydberthnasau iach, hapus a llawn parch nawr ac yn y dyfodol.

Mae'n hanfodol ein bod yn diogelu ein holl bobl ifanc a'u cefnogi i fynd i'r afael â maes cymhleth Addysg Cydberthynas a Rhywioldeb. Wrth gwrs, mae gan rieni rôl ganolog i'w chwarae yn hyn, ond mae rôl hanfodol i ysgolion hefyd, sy'n bwysicach nag erioed ar hyn o bryd.

Sefydlwyd Rhwydwaith Cenedlaethol i ddwyn ynghyd addysgwyr proffesiynol, arbenigwyr, rhanddeiliaid, gwneuthurwyr polisi ac i alluogi partneriaid i nodi a mynd i'r afael â'r rhwystrau i'r broses o roi'r Cwricwlwm i Gymru ar waith, a'r cyfleoedd i wneud hynny. Bydd y sgysiau'n rhoi cyfle allweddol i drafod dull gweithredu cenedlaethol mewn perthynas ag adnoddau, deunyddiau ategol ac anghenion dysgu proffesiynol. Bydd hyn yn cynnwys unrhyw gymorth ac adnoddau ychwanegol i helpu dysgwyr sydd ag anghenion dysgu ychwanegol.

Jeremy Miles AS
Gweinidog y Gymraeg ac Addysg

Jane Hutt AS
Y Gweinidog Cyfiawnder Cymdeithasol